

MINTAQADA MEHNAT RESURSLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Kobilova Zebo Bobokulovna

Termiz davlat universiteti,
“Iqtisodiyot” kafedrasining mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Maqolada mehnat resurslari, ularning shakllanishi tashkiliy – iqtisodiy ahamiyati nazariy jihatdan tadqiq qilingan. Shuningdek, mehnat resurslarining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib, o'zaro farqlanishi asoslab berilgan. Mintaqada mehnat resurslaridan foydalanishning hozirgi holati tahlil qilingan va istiqbolda ulardan samarali foydalanish bo'yicha iqtisodiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: mintaqada mehnat resurslari, mehnat bozori, bandlik, iqtisodiy faol aholi, mehnat migratsiyasi, inson resurslari.

Аннотация: В статье теоретически исследуются трудовые ресурсы и организационно-экономическое значение их формирования. Обосновывается также дифференциация трудовых ресурсов на основе их специфических характеристик. Проведен анализ современного состояния использования трудовых ресурсов в регионе и разработаны экономически обоснованные предложения и рекомендации по их эффективному использованию в перспективе.

Ключевые слова: трудовые ресурсы региона, рынок труда, занятость, экономически активное население, трудовая миграция, человеческие ресурсы.

Annotation: The article theoretically studies labor resources, their organizational and economic significance. It also substantiates their differentiation based on their specific characteristics. The current state of labor resources use in the region is analyzed and economically sound proposals and recommendations are developed for their effective use in the future.

Key words: labor resources in the region, labor market, employment, economically active population, labor migration, human resources.

KIRISH

Mamlakatimizda olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar bozor munosabatlari shakllanishi mamlakat iqtisodiyoti tarmoqlari rivojlanishi va mavqeini tubdan o'zgartirmoqda. Turli xil mulk, hajmi va faoliyati turlicha bo'lgan korxonalarining

mavjud bo'lishi yangi iqtisodiy, va huquqiy munosabatlar shakllanishiga sabab bo'lmoqda.

Bu holat insonlar o'rtasidagi munosabatlarga ham o'z ta'sirini ko'rsatmokka, ularning mulkka, olinayotgan natija va uning samaradorligiga bo'lgan qarashi tubdan o'zgarib bormoqda.

Bu jarayonlar aholini ish bilan ta'minlash va bu orqali ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga erishish, eng avvalo, mavjud mehnat resurslaridan samarali foydalanishga bog'liq. Oxirgi yillardagi ijtimoiy-iqtisodiy jaryonlarni chuqur ilmiy tahlil qilish asosida uning ob'ektiv qonuniyatlarini tadqiq qilish, shulardan kelib chiqqan holda aniq xulosalar chiqarish hamda amaliy tadbirlar belgilash mumkin. Mintaqada mehnat resurslaridan samarali foydalanish tom ma'noda o'ziga xos tamoyillarga asoslangan mehnat resurslarini hududiy taqsimlash, tabiat bilan jamiyatning qonun va qonuniyatlarini anglash, ushbu jarayonlarni chuqur tahlil qilish, ilmiy ishlanmalar ishlab chiqish va ularni amaliyotga qo'llashni nazarda tutadi.

Ta'kidlash joizki, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" gi farmonning maqsad mohiyati ham mamlakatimiz mehnat resurslaridan samarali foydalanish orqali milliy iqtisodiyot taraqqiyotini ta'minlash, pirovardida aholi turmush farovonligini yanada yaxshilashdan iborat [1]. Mazkur strategiya ijtimoiy-iqtisodiy hayotning barcha jabhalarini beshta ustuvor yo'nalish doirasida qamrab olganligi va "ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish, aholining farovonligi va daromadlarini oshirish, har bir mintaqaning tabiiy, mineral-xomashyo, sanoat, qishloq xo'jaligi, turizm va mehnat resurs salohiyatidan kompleks va samarali foydalanishni ta'minlash" ga qaratilganligi bilan amaliy ahamiyat kasb etadi. Mamlakatimiz mintaqalarida mehnat resurslari samarali foydalanish bugungi kunning dolzarb vazifasi bo'lib, bu borada ilmiy-amaliy tadqiqotlar olib borish zaruratini keltirib chiqaradi. Ilmiy manbalarda mintaqalar mehnat resurslari va ulardan samarali foydalanish yuzasidan turli ilmiy talqinlar va qarashlar mavjud.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Mintaqada mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirishning nazariy-uslubiy asoslarini xorijiy davlat olimlaridan ya'ni, Rossiyalik iqtisodchilardan *Ю. Г.*

Одегов Ю. Г¹., И.М.Алиев, Н. А. Горелов, Л. О. Ильина²., Абдулманапов, П. Г., Gladilin A.V., Yegorov Ye.A., Kuzina L.A³., Беляева, Л.А⁴., Бондаренко, Л. В⁵. va boshqalarning ilmiy asarlarida tadqiq etilgan.

O'zbekiston Respublikasida esa ushbu masalalar bo'yicha iqtisodchi olimlardan Abdurahmonov Q.X⁶., Xolmo'minov Sh.K.⁷., va boshqalarning ishlarini ko'rsatib o'tish mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda qiyosiy tahlil, mantiqiy tahlil, tizimli tahlil, statistik guruhlash, sintez, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar

Jahonda mehnat resurslari samaradorligini oshirish mexanizmini takomillashtirish muammosining yechimlariga yo'naltirilgan keng qamrovli

ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Bu boradagi ilmiy tadqiqotlar tarkibida mehnat resurslaridan samarali foydalanish va ular, mehnat bozorida ishchi kuchining sifati - bilim darajasi va malakasi mehnat resurslari asosiy omili ekanligi borasidagi izlanishlarga ustuvor darajada e'tibor qaratilmoqda.

Mamlakatimizda aholini ish bilan bandligini ta'minlash, mehnat bozori samaradorligini oshirish, mehnat resurslari mobilligini tartibga solish mexanizmini takomillashtirish, mehnat bozori talablariga mos yuqori malakali kadrlarni tayyorlash, aholining real daromadlarini mehnat omili orqali yuksaltirish hamda munosib turmush tarzini ta'minlashga doir keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. "Mehnat bozori mutanosibligini va infratuzilmasi rivojlanishini ta'minlash, ishsizlik darajasini kamaytirish, ish kuchi sifatini yaxshilash, ishga muhtoj shaxslarni kasbga tayyorlash"⁸

1.Ю. Г. Одегов. Экономика труда: учебник для бакалавров. Роосийский экономический университет имени Г. В. Плеханов 2020 г 71 с.

2.И.М.Алиев, Н. А. Горелов, Л. О. Ильина. - 5-е изд., перераб. и доп. - Москва : Издательство Юрайт, 2025. - 521 с. - (Высшее образование). - ISBN 978-5-534-18017-6. — Текст :

3. Абдулманапов, П. Г. Трудовые ресурсы региона: проблемы формирования и обеспечения занятости [Текст]: Монография / П. Г. Абдулманапов. – Махачкала: ИД Наука плюс, 2019. – 152 с.

⁴ Беляева, Л.А. Уровень и качество жизни. Проблемы измерения и интерпретации Социологические исследования. – № 1. – 2021, С. 33-42 .

⁵ Бондаренко, Л. В. Состояние сельского рынка труда [Текст] / Л. В. Бондаренко, А. А. Груднева // Уровень жизни населения регионов. – 2021. – № 3.– С. 24-32.

6. Abdurahmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi «Fan» nashriyoti davlat korxonasi Toshkent –2019 yil.

7. Xolmo'minov Sh.K.Mexnat iqtisodiyoti.Innovatsiyon rivojlantirish nashriyoti-matbaa uyi. 2021. Y.

⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni.Lex.uz.

bo'yicha ustuvor vazifalar belgilangan. Ushbu vazifalarning samarali hal etilishi, aholini ish bilan samarali bandlik

darajasini oshirish uchun mehnat resurslari mobilligining ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlarini hamda tashkiliy vositalarini takomillashtirishni talab etmoqda.

Surxondariyo viloyat iqtisodiyotining turli soha va tarmoqlari o'rtasidagi mutanosiblikning kuchayishi hamda barqaror o'sish sur'atlarining ta'minlanishi natijasida aholi daromadlarining oshishi, turmush darajasining sezilarli ravishda o'sishi ertangi kunga bo'lgan ishonchning tobora mustahkamlanib borishiga zamin yaratmoqda (1-jadval).

Mehnat resurslari tarkibi (ming kishi) (1-jadval)⁹

	2019	2020	2021	2022	2023[*]
Mehnat resurslari	1462,6	1452,2	1463,5	1468,9	1489,6
doimiy aholiga nisbatan, foizda	55,6	54,7	53,4	52,3	51,8
shu jumladan:					
mehnatga layoqatli yoshdagi mehnatga layoqatli aholi	1445,1	1450,2	1461,1	1466,5	1484,9
doimiy aholiga nisbatan, foizda	55,0	54,6	53,3	52,2	51,6
mehnat resurslariga nisbatan, foizda	98,8	99,9	99,8	99,8	99,7
mehnatga layoqatli yoshdan kichik va katta yoshdagi ishlovchilar	3,4	2,0	2,4	2,4	4,7
doimiy aholiga nisbatan, foizda	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
mehnat resurslariga nisbatan, foizda	0,2	0,1	0,2	0,2	0,3

⁹ www.surxonstat.uz.

Shu bilan bir qatorda, mamlakatda tobora faollashib borayotgan mehnat resurslarining, uning mintaqalar iqtisodiyotga va mehnat bozorida ish kuchiga talab va uning taklifiga ta'siri, daromadlarning yuqori emasligi, olgan ma'lumoti bo'yicha ish joyining yo'qligi, olayotgan kasb ma'lumoti darajasining pastligi mehnat bozori talablariga javob bermasligi, ish kuchining hududiy hamda iqtisodiyot tarmoqlari va korxonalar ichi kuchi mehnatidan samarali foydalanmaslik chuqur tahlil etilmoqda.

1-jadvalda mintaqada mehnat resurslar tarkibi 2019-2023 yillarda quyidagicha o'sgan jumladan: mehnat resurslari 1462,6 minq kishidan 1489,6 ming kishiga ko'paygan, mehnatga layoqatli yoshdagi mehnatga layoqatli aholi 1445,1 minq kishidan 1484,9 minq kishiga o'sganligini ko'rishimiz mumkin.

Surxondaryo viloyati hududlari bo'yicha iqtisodiy faol aholi, bandlar va ishsizlar soni¹⁰ (ming kishi)

(2-jadval).

	Iqtisodiy faol aholi soni jami, ming kishi	ulardan:		Ishsizlik darajasi, foizda
		iqtisodiyotda bandlar	ishsizlar	
2023				
Surxandaryo	1 091,8	1 011,2	80,6	7,4
Termiz sh. tumanlar:	92,6	86,9	5,7	6,1
Angor	59,6	55,3	4,3	7,2
Bandixon	23,1	21,4	1,7	7,8
Boysun	47,5	43,7	3,8	8,0
Denov	162,3	150,8	11,5	7,1

¹⁰ www.surxonstat.uz.

Jarqo'rg'on	91,3	84,6	6,7	7,3
Qiziriq	42,7	39,4	3,3	7,7
Qumqo'rg'on	91,3	84,4	6,9	7,6
Muzrabot	54,8	50,6	4,2	7,6
Oltinsoy	74,7	68,9	5,8	7,6
Sariosiyo	84,9	78,5	6,4	7,7
Termiz	33,1	30,5	2,6	8,1
Uzun	70,6	65,3	5,3	7,5
Sherobod	80,3	74,5	5,8	7,2
Sho'rchi	83,0	76,4	6,6	8,0

2-jadvalda 2023 yilda Surxondaryo viloyati tumanlar kesimida hududlari bo'yicha iqtisodiy faol aholi, bandlar va ishsizlar soni quyidagicha keltirilgan. Iqtisodiy faol soni jami, 1091,8 ming kishi, iqtisodiyotda bandlar 1011,2 ming kishi, 1011,2, ishsizlar, 80,6 ming kishi, ishsizlik darajasi, foizda 7,4 ming kishini tashkil etganligini ko'rsatadi. Ishsizlik darajasi, yuqori ko'rsatkichi Boysun tumanida 8 foizda, Temiz tumanida 8,1. foizni, Sho'rchi tumanida 8 foizni tashkil etgan.

Mintqalar o'rtasidagi ortib borayotgan tafovutlar, mintaqa mehnat bozorida ish kuchiga talab va taklifning nomutanosibli, boshqa omillar ta'sirida Surxondaryo viloyatida mehnat resurslaridan samarali foydalanish, iste'mol talabi va bilan bog'liq bo'lgan bozor kon'yunkturasi o'zgarishi oqibatida paydo bo'ladigan tarkibiy tafovutning oldini olish maqsadida ishlab chiqarishni diversifikatsiyalash, ish kuchini samarali qayta taqsimlash, shuningdek bozor kon'yunkturasi asosida mehnat resurslarini oqilona qayta taqsimlashni takomillashtirish zarurligini ko'rsatmoqda.

Xulosa va takliflar

Surxondaryo viloyati O'zbekistonning janubiy hududlaridan biri bo'lib, tabiiy boyliklarga boy va aholisi yosh tarkibga ega. Viloyat iqtisodiyotining rivojlanishi uchun mehnat resurslaridan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish uchun quyidagi yo'naltirilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim:

- aholining mehnatga layoqatli qismi tarqoq hududlardan shaharlarga ko'chib ketishidan saqlanish uchun mahalliy ish joylarini yaratish;
- ishsizlik darajasini pasaytirish uchun davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash dasturlari (masalan, mikro kreditlar, startaplar uchun grantlar) joriy etilish;
- zamonaviy texnologiyalar va iqtisodiyotga mos kasb-hunarlar bilan bog'liq kurslar tashkil etish orqali mavjud kadrlarni qayta tayyorlash;
- xalqaro boshqaruv va savdo munosabatlarini kengaytirish uchun ingliz, rus, arab tilida erkin suhbatlasha oladigan mutaxassislarni tayyorlash;
- yangi sanoat zonalarini ochish orqali Surxondaryoda sanoat korxonalarini va ishlab chiqarish markazlarini yaratish orqali mehnat resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini oshirish;
- kichik va o'rta biznes (KOB) tarmog'ini kengaytirish orqali mehnatga layoqatli aholini jalb qilish;
- zamonaviy texnologiyalardan foydalanish qishloq xo'jaligida mexanizatsiyani oshirish va innovatsion usullarni joriy etish orqali mahsulotlikni oshirish va ishchi kuchini samaraliroq foydalanish;
- IT-sohasini rivojlantirish va raqamli mahoratlar bilan bog'liq kasblarni rivojlantirish orqali yosh avlodni jalb qilish va mehnat resurslarining samaradorligini oshirish;
- freelance, distantsion ish va onlayn biznes kabi imkoniyatlardan foydalanish orqali viloyat aholisini turli manbalardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Surxondaryo viloyatida mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish uchun kompleks yondashuv kerak. Buning uchun mehnat bozorini modernizatsiya qilish, ta'lim va malaka oshirish, sanoat va qishloq xo'jaligini rivojlantirish, shuningdek, raqamli iqtisodiyotga o'tish kabi yo'nalishlar ustuvor e'tiborga olinishi lozim. Bu chora-tadbirlar natijasida viloyat iqtisodiyoti yanada mustahkam bo'lib, aholining hayot darajasini oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni.Lex.uz.

2. Ю. Г. Одегов. Экономика труда: учебник для бакалавров. Рооссийский экономический университет имени Г. В. Плеханов 2020 г 71 с.
3. И.М.Алиев, Н. А. Горелов, Л. О. Ильина. - 5-е изд., перераб. и доп. - Москва : Издательство Юрайт, 2025. - 521 с. - (Высшее образование). - ISBN 978-5-534-18017-6. — Текст :
4. Абдулманапов, П. Г. Трудовые ресурсы региона: проблемы формирования и обеспечения занятости [Текст]: Монография / П. Г. Абдулманапов. – Махачкала: ИД Наука плюс, 2019. – 152 с.
5. Беляева, Л.А. Уровень и качество жизни. Проблемы измерения и интерпретации Социологические исследования. – № 1. – 2021, С. 33-42 .
6. Бондаренко, Л. В. Состояние сельского рынка труда [Текст] / Л. В. Бондаренко, А. А. Груднева // Уровень жизни населения регионов. – 2021. – № 3.– С. 24-32.
7. Abdurahmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi «Fan» nashriyoti davlat korxonasi Toshkent -2019 yil.
8. Xolmo'minov Sh.K.Mexnat iqtisodiyoti.Innovatsiyon rivojlantirish nashriyoti-matbaa uyi. 2021. Y.
9. Norqobilov N. Mintaqalar investitsion muhitiga ta'sir etuvchi omillarni baholash. Xorazm ma'mun akademiyasi axbarotnomasi. 2024-6/2 Xiva sh.
10. O'zbekiston iqtisodiy axbarotnomasi 2024 yil 1-4 sonlari.